

Гл. ас. д-р ЦВЕТАНА К. АНТИПЕШЕВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", гр. БЛАГОЕВГРАД

**ОБРАЗОВАТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
(Национални и регионални аспекти)**

**EDUCATIVE TENDENCES IN THE TRAINING ON ENTREPRENEURSHIP
(National and regional aspects)**

Ass. Prof. Dr. TSVETANA K. ANTIPESHEVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: The aims of the educative reforms, related to the training in business undertaking have been treated. Mastery of economy and business undertaking knowledge has been traced out since the primary up to the higher education. The national and regional aspects of the problem have been examined.

Key words: education, training, business undertaking

Изграждането на модерна образователна система днес е едно от най-важните условия за просперитета на Р България. Промените от политически, икономически и културен характер, продиктувани от прехода към гражданско общество, налагат изменения и в образованието. Това е много важен въпрос, тъй като то е една от най-отговорните области на социалната дейност. Образованието е съществен фактор за икономическия и културен възход на нацията. Осигурява системата от знания, умения и ценности, определящи държавната политика на всяка страна, с оглед на потребностите и приоритетите ѝ.

Университетските програми се изменят много по-често от училищните, но и те не успяват да догонят тази преоценка на ценностите, която протича в науката. Проблемът с привеждане на системата на образование в съответствие с изискванията на икономиката не може да стане с частични мерки и дребни усъвършенствания. Подготовката на кадри в средното и висше училище по

традиция се ориентира към създаване на добри изпълнители. И това доскоро удовлетворяваше обществото. Главната цел на образованието беше да запознае учащите се с различни знания и факти, изпъстрени с множество числа, които бързо остаряват или се забравят. То имаше доста описателен и фактологичен характер. В процеса на обучение вече се налага да се увеличи умственото развитие на учащите се, тяхната възможност за критически анализ и самостоятелно осмисляне на изучавания материал. Запомнянето и заучаването също имат своето място, но тяхната роля вече е второстепенна.

Процесите, които протичат в цялото ни общество, дават своето отражение както върху науката, така и върху образованието. Както се реорганизират цели икономики, така трябва да се реорганизира и разпределението на знания и символите, чрез които се предават те. Това означава да се създадат нови мрежи от знания, развиващи нови заключения, теории, хипотези и представи. На учащите се трябва да се дадат познания как да

мислят, как да учат и как да творят. Или, казано с други думи, образователните реформи трябва да очертават две основни цели, свързани с:

- създаване на образователна система, способна да се адаптира към изискванията на съвременното и бъдещото поколение чрез адекватни педагогически интервенции в образователните институции;

- формиране на личност с компетенции, базирани върху поведение, което се обуславя от развитието на нейните качества и способности, от отношението и *начините на овладяване* на технологичната рамка на съществуващия свят.

С основание може да се предположи, че ситуацията в бизнеса се дължи на недостатъчно добрата организация на обучението по предприемачество в страната. Нещо повече, в средносрочен и дългосрочен план развитието на предприемачеството като цяло води до развитие не само на малкия, но и на големия бизнес. Подкрепата на предприемачеството у нас е в основата на цялостното развитие на българската икономика, включително и нейната конкурентноспособност. Все повече европейски страни осъзнават, че икономическото възстановяване от кризата и връщането към растеж изискват повече предприемачество. Това е така, защото предприемачеството прави икономиката по-конкурентна и иновативна, и създава заетост. Тази нова ориентация е фиксирана и в много основни документи на ЕС от 2011 г. до днес. Предприемачеството и свързаната с него готовност за поемане на рискове следва да се приветства от политическите лидери и медиите, и да се подпомага от административните органи. В националната стратегия за подпомагане на малките и средни предприятия 2014 – 2020 г. се казва, че „България следва да създава и поддържа среда, в която предприе-

мачите могат да преуспяват и предприемчивостта да се възнаграждава. България следва да полага грижа за бъдещите предприемачи, по-специално като насърчава предприемаческия интерес и талант, особено сред учениците, младите хора и сред жените.“ [3]

Крайният резултат на обучението са професионалните компетенции от различен вид и степен. Не е редно предприемаческите знания, умения, отношения и поведения да се концептуират чак в горната училищна степен. В тази логика формирането на съвременна икономическа култура трябва да започне пределно рано, базирайки се върху еволюционния принцип на познанието. В нашата страна обучението, включващо знания по икономика и предприемачество, започва от началното образование в часовете по Труд и техника като част от технологичното обучение. То акумулира своето образователно съдържание от изключително динамични производителни направления и тенденции. Като такова в него се включват базисни елементи от техническо, природонаучно, социално, икономическо и др. знание от съдържателните блокове на съвременната за даден етап технологична култура. Образователната дейност в културно – образователната област (КОО) ”Бит и технологии” е предназначена да изгради основите на технологичната грамотност и компетентност на учениците като съществен елемент на тяхната обща култура. Учебните предмети в тази област представляват своеобразни стъпала за преминаване от процеса на изграждане на култура на бита на отделната личност към процеса на изграждане на базисни умения за нейното бъдещо кариерно развитие. Разглеждайки държавните образователни изисквания за учебно съдържание

[1], може да се изтъкнат следните особености:

- Учебният предмет „Домашен бит и техника“ (I – IV) клас акцентира върху началното навлизане в многообразния свят на техниката и технологиите през призмата на опознаване на всекидневните дейности и средства, които присъстват в реалния живот на детето. Започвайки от първи клас се въвеждат подходящи икономически понятия като част от живота му.

- Учебният предмет „Домашна техника и икономика“ (V – VI) клас развива знанията по посока на началното разбиране на връзките: култура на бита – техника и технологии; икономика – техника и технологии; научни открития – техника и технологии. Очевидно тук нараства приоритетът на икономическото знание.

- Учебният предмет „Технологии“ (VII – VIII) клас изгражда общия базис на технологичната компетентност на учениците, завършващи основно образование, която компетентност да ги ориентира към кариерния им избор в областта на социалните, икономическите или индустриални технологии. Учебният предмет „Технологии“ представлява преход между основния етап на общообразователната подготовка и периода, в който за голяма част от учениците се извършва начална професионална подготовка. Чрез преподаването на „Технологии“ става избор на основните насоки на бъдещата кариера на личността или конкретен избор за бъдещата квалификация в една или друга професионална област.

- Съвременният дискурс към гимназиалното технологично обучение се базира на връзката между поетата образователна политика в рамките на КОО „Бит и технологии“ и заложената в Националната програма за развитие на училищното образование до 2015 г. стратегия за продължаване на обучението по технологии и в

гимназиалния етап на СОУ. Технологичното обучение в гимназиалния курс следва да се въведе като едно логическо продължение на обучението по този предмет от VIII клас, като на учениците се даде възможност да затвърдят своите икономически и технологични знания, да „трансферират“ уменията и надграждат компетентностите, усвоени дотогава.

Достигайки до гимназиалния курс, обучението става в профилирани гимназии. Тези, които въвеждат основно икономическите знания, са професионалните гимназии по икономика. Обучението по предприемачество в средните училища Джуниър Ачийвмънт България започва със създаването през 1997 г. на Junior Achievement Bulgaria. Стартирането е с 10 пилотни класа, а днес се предлагат 24 образователни курса и бизнес програми с над 30 000 ученици в цяла България. Мисията на Джуниър Ачийвмънт България е да образова и вдъхновява младите хора да ценят свободната инициатива, бизнеса и икономиката, за да подобрят качеството на живота си. Подготвя ги да успяват на полето на глобалната икономика. През академичната 2009—2010 г. програмите на Джуниър Ачийвмънт България се преподават от 680 учители в повече от 450 учебни заведения в над 100 населени места. От 1997 г. насам повече от 130 000 ученици, 920 учебни компании и 3000 бизнес консултанти са участвали в дейностите на обучителната програма.

През 1996 г. учители от Националната финансово-стопанска гимназия създават Център за учебно-тренировъчни фирми, който от 1999 става звено към Министерството на образованието. Създаването на такива фирми е подкрепено от програмата ECO NET през 2001 г. Проектът е финансиран от Австрийското външно министерство и реализиран с помощта на Култур Контакт Австрия и бюро за проекти k.education. ECO NET обхваща почти всички страни

от Югоизточна Европа. Основните дейности включват създаване и разширяване на мрежата от учебно-тренировъчни фирми (УТФ); обучение на учители, директори и други представители на образователни институции по управление на проекти, бизнес комуникации и ръководство на УТФ.

В рамките на Благоевград икономическите знания се изучават в ПГИ „Иван Илиев“. Създадена е през 1949 г. като Търговска гимназия с четири паралелки. В момента обучава ученици по следните специалности: Банково дело, Застрахователно и осигурително дело, Икономика и мениджмънт, Бизнес администрация, Оперативно счетоводство, Финансова отчетност, Електронна търговия, Икономическа информатика. Дисциплината предприемачество се изучава в професионално направление стопанско управление и администрация. Преподава се цяла година по два часа седмично. Дава информация както за основите на предприемачеството, така и за фигурата на предприемача – мотивация, ценности, възгледи. Особен интерес представлява стартирането на собствен бизнес с неговото финансиране и данъчна политика. Към гимназията е ситуиран учебно-тренировъчен център, чрез който възпитаниците на училището работят в реална офис среда в рамките на часовете по предмета "Учебно-тренировъчна фирма" (УТФ). Учебно-тренировъчната фирма е модел на предприятие, предназначен за учебни цели. Този модел разрешава възпроизвеждане на различни по своята трудност процеси от „реалната“ дейност на предприятието, така че те да станат прозрачни и разбираеми за учебния процес. Учебно-тренировъчната фирма е подходяща за овладяване, изпробване и задълбочаване както на икономическите знания, така и на умения и поведенчески модели във всички структурни звена на едно предприятие: от характерните за

сътрудника-специалист в даден отдел до тези на предприемача. В учебно-тренировъчната фирма се извършват всички характерни за икономическата практика на бранша търговски операции – от снабдяване, през предоставянето на услуги до пласмента. Свързаните с това търговски дейности трябва да се извършват от обучаемия в съответствие с обичайната търговска практика и изискванията на закона. В действителност обаче стоките и услугите, както и необходимите за извършването на плащанията пари реално не съществуват. Изготвят се необходимата за предприятията информация и документи, като обменът им се извършва с помощта на съвременните технологични и информационни средства. Всяка учебно-тренировъчна фирма, в съответствие със стопанската практика, е структурирана по отдели. Учениците минават през различни отдели и изпълняват специфичната за тяхното функциониране дейност. В учебно-тренировъчната фирма може да се натрупат знания и опит в областта на икономиката и на търговията. Това внася динамика в ученето. Учениците влизат в ролята на ръководители и сътрудници, някои изграждат предприемачески дух, учителите пък приемат функциите на фирмени консултанти, а някои – и управлението на фирмата. В момента са обособени 36 УТФ от сферата на търговията, банковото дело, застрахователната дейност и туристическите услуги. С някои от тях учениците участват в Международни панаири на УТФ "ТФ ФЕСТ" от 2007 г. насам. [2]

За обучението по предприемачество в колежите и висшите училища може да се каже следното: според данните на МОНМ понастоящем в България има 51 акредитирани висши училища и колежи, предлагащи висше образование. Почти във всички от тях има факултети, специалности, отделни курсове или

дисциплини, свързани с обучението по икономика, мениджмънт и предприемачество. В тях се изучават базови дисциплини като микро и макро-икономика, математика, статистика, счетоводство, мениджмънт, маркетинг и др. Има основание да се смята, че обучението по предприемачество във ВУЗ се основава на тясното разбиране на предприемачеството само като знания и учения за създаване и управление на фирма. Вероятно и поради това то е насочено главно към студентите от специалностите по икономика и мениджмънт. Мнозинството от курсове по предприемачество се предлагат в специалностите по икономика и бизнес. Експертната оценка е, че обучението по предприемачество не трябва да се смесва с общото обучение по тези специалности. То има за цел да насърчава творчеството, иновациите и самозаетостта. Могат да се посочат и следните слабости, отнасящи се до организацията на обучението: няма специализиран преподавателски състав, преобладават учебни методи като лекции, много по-малко се използват интерактивните методи, липсва интегрирането на обучението по предприемачество в учебните програми, което би могло хоризонтално да се разпрости във всички научни и учебни полета. Недостатъчни са и връзките с реалния бизнес.

В сферата на висшето образование в региона обучението по предприемачество става в ЮЗУ „Н. Рилски“. Дисциплината със същото име е задължителна и се изучава от специалността „Маркетинг“, Стопански факултет, в трети курс. Целта на учебната дисциплина е студентите да получат задълбочени знания по теоретичните и практическите проблеми на предприемачеството и да се запознаят с основни подходи на неговата реализация в съвременните условия. Проследявайки учебната програма се

вижда, че в лекционния материал се разглежда развитието на предприемачеството и малкия и среден бизнес в Р България, както и държавната политика за поддръжката им. Обсъждат се и условията на глобализация – проблеми, подходи за оценка и фактори за повишаване на конкурентната способност. Разглеждат се и институционалните предпоставки за развитие на предприемачеството и малкия бизнес в САЩ и страните от ЕС. Упражненията са структурирани чрез много дискусии и решаването на различни казуси. Като краен резултат студентите трябва да са придобили основни знания и умения как да организират и управляват предприемаческия бизнес, да прилагат предприемачески подходи и стратегии. Аналогични знания, макар и в друг аспект, получават и студентите от специалността Техника, технологии и предприемачество от факултета по Педагогика. Те изучават дисциплините Методика на формирането на икономическа култура в технологичното обучение и Методика на предприемаческото обучение като част от специалните методики. Така бъдещите учители в КОО „Бит и технологии“ се подготвят за непрекъснато изменящите се условия на средата и труда, технологиите и икономиката. Новата парадигма, изразяваща се в радикални социално – икономически промени в българското общество, поражда нова концепция в образованието и в частност в българското технологично обучение. Образователната дейност в тази КОО има за цел да формира технологична грамотност и компетентност на учениците като съществен елемент на тяхната обща култура. Технологичната грамотност е способността да се използват, управляват, определят и разбират различните видове технологии, включително и икономическите. Тя

включва знания, способности и тяхното приложение в реални ситуации.

Логичен е въпросът – могат ли и педагозите да имат дял в създаването на такова икономическо общество, в което предприемачеството да бъде поставено на пиедестал и да стане основен фактор в работата на бизнеса. Не е ли правилно да се обединят усилията и на двата вида специалисти за изграждане на по – широкопрофилни кадри? Би могло да се помисли и за създаване на отделна специалност, обединяваща посочените знания.

Крайният резултат на обучението са знанията, прерастването им в професионални компетенции и възможностите за прилагането им. Очевидно е, че знанията трябва да включват в себе си и съответстващите, основани на тях умения, иначе те остават празни, словесни знания. От друга страна уменията трябва да се

основават на знания, за да бъдат съзнателни, а не опитно налучкани. Решавайки дадена ситуация, зад нея се оформят цял клас аналогични ситуации и може да се дефинира общ начин за решаване, който е характерен за тях. Така той може да се прилага и в други конкретни условия. Всеки елемент на новост развива мисленето, зад което се проявява сравнително устойчивата структура на вече наученото. Неща, много необходими при обучението по предприемачество. Зависимостта между общественото развитие и образованието е очевидна. Затова и цялото общество е заинтересовано от актуализиране на образователната стратегия. Необходима е качествено нова подготовка на трудовите ресурси. Чрез професионално – квалификационното развитие на младите хора се осигурява тяхната пълна реализация.

ЛИТЕРАТУРА

1. www.minedu.government.bg
2. www.pgiblg.com
3. www.strategy.bg